

Research Article

Investigating the Role of the Board Structure on the Relationship between the Characteristics of the Audit Committee and the Quality of Financial Information¹

Shokrolah khajavi¹, Gholamreza Rezaei², Mojtaba Bagheri³

¹Professor, Department of Accounting, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran (**Corresponding Author**), shkajavi@rose.shirazu.ac.ir

²Assistant Professor, Department of Accounting, Sistan and Baluchestan University, Zahedan, Iran. rezaac.1990@acc.usb.ac.ir

³M.Sc., Department of Accounting and Financial Management, Marvdasht Branch, Islamic Azad University, Marvdasht, Iran. mojtaba_bagheri1@yahoo.com

Abstract

The purpose of this research is to study the relationship between audit committee characteristics and financial information quality for the companies listed in Tehran Stock Exchange (TSE). Furthermore, this research is to study the role of board structure on the relationship between audit committee characteristics and financial information quality. Hence, this research utilizes board independence, the board size, and duality as proxies for board structure. The research population composes of total companies listed in the TSE and the sample consists of 143 companies listed in the TSE. The multivariate linear regression is used for testing the hypothesis of the research. The results suggest that there is a positive relationship between audit committee characteristics and financial information quality. Also, the results showed that among board structure variables, only board size has a moderating role in the relationship between audit committee characteristics and financial accrual quality.

Keywords: board independence, accrual quality, disclosure quality, audit committee independence, Tehran Stock Exchange.

---

1. **Received:** 2021/07/08 ; **Accepted:** 2021/09/21

© the authors

Publisher: Qom Islamic Azad University

بررسی نقش ساختار هیأت مدیره بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت اطلاعات مالی^۱

شکراله خواجهی^۱، غلامرضا رضایی^۲، مجتبی باقری^۳

^۱استاد، گروه حسابداری، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول).
shkajavi@rose.shirazu.ac.ir

^۲استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. ir.usb.ac@acc.1990.reza

^۳کارشناسی ارشد، گروه حسابداری و مدیریت مالی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.
mojtaba_bagheri1@yahoo.com

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت اطلاعات مالی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. در این راستا، نقش ساختار هیأت مدیره بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت اطلاعات مالی مورد مطالعه قرار گرفته است. به همین منظور، از معیارهای استقلال هیأت مدیره، اندازه هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره جهت اندازه‌گیری ساختار هیأت مدیره استفاده گردید. جامعه آماری این پژوهش کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران هستند و نمونه شامل ۱۴۳ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. از تحلیل آماری رگرسیون خطی چند متغیره برای آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده گردید. نتایج حاصل از پژوهش نشان‌دهنده آن است که بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت اطلاعات مالی، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، از میان متغیرهای ساختار هیأت مدیره، تنها متغیر اندازه هیأت مدیره دارای نقش تعدیل‌کنندگی بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت ارقام تعهدی است.

کلیدواژه‌ها: استقلال هیأت مدیره، کیفیت ارقام تعهدی، کیفیت افشاء، استقلال کمیته حسابرسی، بورس اوراق بهادار تهران.

۱. مقدمه

به دلیل جدایی مالکیت از مدیریت، بین مدیران و سهامداران تضاد منافع وجود دارد. وجود تضاد منافع، موجب نگرانی مالکان (سهامداران) گردیده، تا جایی که آنها برای اطمینان از تخصیص بهینه منابع خود توسط مدیران، اقدام به بررسی و ارزیابی عملکرد مدیران می‌کنند. به مرور زمان مشخص شده که برخی از تصمیم‌های مدیران ممکن است موجب اتلاف منابع شرکت و از بین رفتن ثروت مالکان گردد. از سوی دیگر، مدیران همواره به دنبال این بوده‌اند تا ضمن به حداکثر رساندن منافع خود، به مالکان این اطمینان را بدهند که تصمیم‌های اتخاذ شده توسط آن‌ها در جهت منافع مالکان می‌باشد (نمازی، ۱۳۸۴). براساس تئوری نمایندگی باید سازوکار کنترلی یا نظارتی کافی برای محافظت سهامداران از تضاد منافع ایجاد شود. موضوع شفافیت صورت‌های مالی و کیفیت اطلاعات ارائه شده در آن، به عنوان یک راهکار عملی مورد توجه قرار گرفته است (کارامونو^۱ و وافیز^۲، ۲۰۰۵؛ شعری و مرفوع، ۱۳۸۶؛ حساس یگانه و خیرالهی، ۱۳۸۷؛ بولو و همکاران، ۱۳۹۹؛ موسوی شیری و همکاران، ۱۴۰۰). اغلب چنین استدلال می‌شود که جریان شفاف و با کیفیت اطلاعات موجب کاهش عدم تقارن اطلاعاتی می‌گردد. عدم تقارن اطلاعاتی موجب بروز مشکلاتی نظیر مخاطره اخلاقی و انتخاب نادرست می‌شود. بنابراین، به منظور حفظ منافع سهامداران و سایر افراد ذی‌نفع، افشای عمومی و باکیفیت اطلاعات ضروری است (حساس یگانه و نادقی، ۱۳۸۵؛ موسوی شیری و همکاران، ۱۴۰۰). فاستر (۱۹۸۶م) دلایل برتری و ارجحیت صورت‌های مالی نسبت به سایر منابع اطلاعاتی را به شرح زیر برمی‌شمارد:

- ۱) اطلاعات صورت‌های مالی، ارتباط مستقیم‌تری با علایق اطلاعاتی استفاده‌کنندگان دارد.
- ۲) اطلاعات صورت‌های مالی (به دلیل اعتباربخشی حساب‌رسان مستقل) نسبت به اطلاعات سایر منابع، از قابلیت اتکای بیشتری برخوردار است.
- ۳) اطلاعات صورت‌های مالی، نسبت به سایر منابع، منبعی ارزان‌تر است.
- ۴) اطلاعات صورت‌های مالی، اطلاعات مورد نیاز استفاده‌کنندگان را نسبت به سایر منابع اطلاعاتی سریع‌تر در اختیار آنها قرار می‌دهد.

با توجه به مطالب پیش‌گفته، مبنی بر اهمیت کیفیت اطلاعات، پژوهش حاضر به بررسی

تجربی تأثیر یکی از کمیته‌های تخصصی هیأت مدیره در زمینه امور مالی (کمیته حسابرسی) بر کیفیت اطلاعات حسابداری ارائه شده از طریق صورت‌های مالی با در نظر گرفتن نقش ساختار هیأت مدیره می‌پردازد. چرا که هیأت مدیره و کمیته حسابرسی در تعیین گزارشگری مالی شرکت‌ها نقش قابل توجهی ایفا می‌کند. در ادامه، ادبیات پژوهش، روش پژوهش و فرضیه‌های برگرفته از مسأله و مبانی نظری پژوهش بیان می‌شود. در نهایت نتایج آزمون فرضیه‌ها مطرح و در پایان با توجه به نتایج آزمون فرضیه‌ها، مبانی نظری و پیشنهاد مطرح شده، نتیجه‌گیری صورت می‌گیرد.

۲. ادبیات پژوهش

پس از وقوع برخی رسوایی‌های مالی برای شماری از شرکت‌های بزرگ و مشهور در سطح دنیا در آغاز قرن اخیر^۱، کاهش اعتماد عمومی نسبت به اطلاعات و گزارش‌های مالی شرکت‌ها به وجود آمد، نیاز به اطلاعات بیشتر و با کیفیت‌تر افزایش یافت و منجر به تقاضای بیشتری در خصوص بهبود کیفیت اطلاعات شرکت‌ها شد (مشایخی و محمدآبادی، ۱۳۹۰). در همین راستا، در بازارهای مالی در حال توسعه، رسوایی‌های مالی مورد توجه خاص قانون‌گذاران قرار گرفته است (مولیلی^۲ و ونگ^۳، ۲۰۱۱م؛ فلگا و همکاران^۴، ۲۰۱۱م؛ شانیکات^۵ و آبادی^۶، ۲۰۱۱م؛ ارکنز و همکاران^۷، ۲۰۱۲م). یکی از وظایف شرکت‌ها، انتشار اطلاعات مالی و غیرمالی در مقاطع زمانی مختلف است. مدیران، اعتباردهندگان، سرمایه‌گذاران و سایر استفاده‌کنندگان از اطلاعات ارائه شده از طریق گزارش‌های مالی برای قضاوت در خصوص عملکرد عملیاتی و وضعیت مالی شرکت‌ها استفاده می‌کنند (اعتمادی و همکاران، ۱۳۹۰؛ بولو و همکاران، ۱۳۹۹؛ موسوی شیری و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین اهداف گزارش‌گری مالی، تهیه و ارائه اطلاعات جهت فراهم کردن مبنایی برای تصمیم‌گیری منطقی سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان می‌باشد. در این راستا، اطلاعات باید مفید و مربوط بوده و توان

۱. برای ارائه نمونه‌ای از شواهد موجود در این زمینه می‌توان به رسوایی‌های اخیر حسابداری در شرکت‌هایی همچون انرون و ورلدکام اشاره کرد.

2. Mulili
3. Wong
4. Feleaga & et al.
5. Shanikat
6. Abbadi
7. Erkens & et al.

اثرگذاری بر تصمیم‌گیری‌های اقتصادی افراد را داشته باشد و منجر به بهترین تصمیم‌گیری شود. از سوی دیگر، برای مفید واقع شدن اطلاعات مالی در تصمیم‌گیری‌های گروه‌های مزبور، اهداف حسابداری و گزارشگری مالی ایجاب می‌کند که اطلاعات مربوط، به گونه‌ای مناسب افشاء و دسترسی این اطلاعات برای همگان ممکن باشد (اعتمادی و همکاران، ۱۳۹۰).

ارائه اطلاعات در حقیقت مرکز ثقل تخصیص کارای منابع در بازار سرمایه است و شرکت‌ها باید هر اطلاعات مربوطی را که روی تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران اثر می‌گذارد، افشاء نمایند. با نهادینه کردن مقررات ارائه به موقع اطلاعات، می‌توان عدم تقارن اطلاعاتی را کاهش داد (حجازی و همکاران، ۱۳۸۹؛ موسوی شیری و همکاران، ۱۴۰۰). در سال‌های گذشته شرکت‌های فعال در بورس اوراق بهادار تهران الزامی برای بکارگیری و افشای اطلاعات مرتبط با کمیته حسابرسی نداشته‌اند. اما مطابق با بخشنامه‌های سازمان بورس و اوراق بهادار تهران، از سال ۱۳۹۲ شرکت‌های فعال در بورس اوراق بهادار تهران باید کمیته حسابرسی را بکار گرفته و اطلاعات و ویژگی‌های آن را افشاء کنند. کامارودین و همکاران^۱ (۲۰۱۲م) بیان می‌کنند که کمیته حسابرسی کارا یکی از عوامل اثرگذار بر سیستم حاکمیت شرکتی است؛ چراکه یکی از اصلی‌ترین وظایف کمیته حسابرسی، نظارت بر کنترل‌های داخلی و گزارشگری مالی است و لذا قدرت اثرگذاری بر کیفیت اطلاعات منتشر شده شرکت را دارد. بنابراین، انتظار بر این است که بکارگیری این کمیته در بهبود کیفیت اطلاعات مالی و گزارشگری مالی در ایران نقش بسزایی ایفا کند. همچنین، ادبیات حاکمیت شرکتی به اهمیت هیأت مدیره شرکت در نظارت بر عملیات و فعالیت‌ها اشاره کرده است (فاما^۲ و جنسن^۳، ۱۹۸۳م)؛ لذا هیأت مدیره شرکت می‌تواند باعث تأثیرگذاری بر نحوه عملکرد کمیته حسابرسی شرکت شود. در نتیجه، انتظار می‌رود که ساختار هیأت مدیره شرکت‌ها بتواند شدت تأثیر عملکرد کمیته حسابرسی شرکت بر کیفیت اطلاعات مالی آن را تحت تأثیر خود قرار دهد. شواهد تجربی پژوهش کامارودین و همکاران (۲۰۱۲م) نیز حاکی از آن است که بین عملکرد کمیته حسابرسی و کیفیت اطلاعات مالی شرکت‌ها رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج پژوهش آنان نشان داد که ساختار هیأت مدیره بر رابطه بین عملکرد کمیته حسابرسی و کیفیت سود شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

1. Fama
2. Jensen
3. Kamarudian & et al.

بنابراین، در راستای دستیابی به هدف‌های پژوهش و همچنین با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش ذکر شده، فرضیه‌هایی به شرح زیر طراحی و تدوین شده است:

فرضیه اول: بین استقلال کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی شرکت‌ها رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین استقلال کمیته حسابرسی و کیفیت افشای شرکت‌ها رابطه معناداری وجود دارد.
فرضیه سوم: بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی شرکت‌ها رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و کیفیت افشای شرکت‌ها رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه پنجم: استقلال هیأت مدیره بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه ششم: اندازه هیأت مدیره بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه هفتم: دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه هشتم: استقلال هیأت مدیره بر رابطه بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه نهم: اندازه هیأت مدیره بر رابطه بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه دهم: دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره بر رابطه بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه یازدهم: استقلال هیأت مدیره بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی و کیفیت افشای شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه دوازدهم: اندازه هیأت مدیره بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی و کیفیت افشای شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه سیزدهم: دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره بر رابطه بین استقلال کمیته حسابرسی

و کیفیت افشای شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه چهاردهم: استقلال هیأت مدیره بر رابطه بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و کیفیت افشای شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه پانزدهم: اندازه هیأت مدیره بر رابطه بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و کیفیت افشای شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

فرضیه شانزدهم: دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره بر رابطه بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و کیفیت افشای شرکت‌ها نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کمی بوده که از روش علمی ساخت و اثبات تجربی استفاده می‌کند و براساس فرضیه‌ها و طرح‌های پژوهشی از قبل تعیین شده، انجام می‌شود. از این گروه پژوهش‌ها زمانی استفاده می‌شود که معیار اندازه‌گیری داده‌ها کمی است و برای استخراج نتیجه‌ها از فن‌های آماری استفاده می‌شود (نمازی، ۱۳۸۲). به منظور جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات، از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. اطلاعات مورد نیاز شرکت‌ها نیز از طریق نرم‌افزار تدبیرپرداز ۲ و سایت رسمی سازمان بورس اوراق بهادار گردآوری شده‌اند. در نهایت، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Excel نسخه ۲۰۰۷ آماده و سپس با استفاده از نرم‌افزار spss نسخه ۲۲ و Eviews نسخه ۹ تجزیه و تحلیل شدند.

دوره مورد مطالعه، یک دوره زمانی سه ساله براساس صورت‌های مالی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۴ می‌باشد. با توجه به الزام شرکت‌ها به دارا بودن کمیته حسابرسی از سال ۱۳۹۲، سال آغازین دوره مورد مطالعه سال ۱۳۹۲ انتخاب شده است. شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، جامعه آماری پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهند. در این پژوهش از نمونه‌گیری استفاده نشده است، اما شرایط زیر برای انتخاب نمونه در نظر گرفته شد:

۱) سال مالی شرکت منتهی به پایان اسفند ماه هر سال باشد.

۲) اطلاعات مالی و غیرمالی مورد نیاز به منظور استخراج داده‌های مورد نیاز در دسترس باشد و سهام آنها به طور فعال در بورس معامله شود (وقفه بیشتر از سه ماه نداشته باشند).

۳) تا پایان سال مالی ۱۳۹۲ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشد.

۴) جزء بانک‌ها و مؤسسات مالی (شرکت‌های سرمایه‌گذاری، واسطه‌گری مالی، شرکت‌های

هدلینگ و لیزینگ‌ها) نباشد، زیرا افشای اطلاعات مالی و ساختارهای راهبردی شرکتی در آن‌ها متفاوت است.

با توجه به بررسی‌های انجام شده، تعداد ۱۴۳ شرکت در دوره زمانی ۱۳۹۲-۱۳۹۴ حائز شرایط فوق بوده و مورد بررسی قرار گرفته است. در این راستا، برای تحلیل داده‌ها، از آمار توصیفی شامل شاخص‌های مرکزی و پراکندگی در قالب میانگین، حداکثر، حداقل و انحراف معیار و همچنین آمار استنباطی در قالب مدل رگرسیون خطی چندمتغیره در قالب داده‌های ترکیبی استفاده شد. در این راستا، برای آزمون فرضیه‌های اول تا چهارم پژوهش، از مدل رگرسیونی زیر استفاده گردید:

$$FIQ_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \sum AC_{it} + \alpha_2 Size_{it} + \alpha_3 ROA_{it} + \alpha_4 Lev_{it} + \alpha_5 Age_{it} + \alpha_6 Bsize_{it} + \varepsilon \quad (1)$$

برای آزمون فرضیه‌های پنجم تا شانزدهم پژوهش نیز از مدل رگرسیونی زیر استفاده می‌شود:

$$FIQ_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \sum AC_{it} + \alpha_2 \sum BS_{it} + \alpha_3 \sum AC_{it} * \sum BS_{it} + \alpha_4 Size_{it} + \alpha_5 ROA_{it} + \alpha_6 Lev_{it} + \alpha_7 Age_{it} + \alpha_8 Bsize_{it} + \varepsilon \quad (2)$$

FIQ_{it} نشان‌دهنده کیفیت اطلاعات مالی (یکبار کیفیت اقلام تعهدی و یکبار کیفیت افشاء)، AC_{it} نشان‌دهنده ویژگی‌های کمیته حسابرسی (یکبار استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی)، BS_{it} نشان‌دهنده ویژگی‌های هیأت مدیره (یکبار استقلال هیأت مدیره، اندازه هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره)، $Size_{it}$ نشان‌دهنده اندازه شرکت‌ها، ROA_{it} نشان‌دهنده بازده کل دارایی‌ها، Lev_{it} نشان‌دهنده اهرم مالی، Age_{it} نشان‌دهنده عمر شرکت، $Bsize_{it}$ نشان‌دهنده اندازه مؤسسه حسابرسی و اندیس it نشان‌دهنده نام شرکت (i) و دوره مورد مطالعه (t) است.

با توجه به مدل‌های فوق، متغیر مستقل این پژوهش، ویژگی‌های کمیته حسابرسی شرکت‌ها است. از دو معیار برای تعیین ویژگی‌های کمیته حسابرسی استفاده می‌شود. استقلال کمیته حسابرسی از مدیران، یکی از این معیارها است. این متغیر از طریق نسبت تعداد اعضای کمیته حسابرسی که دارای سمت اجرایی در شرکت نیستند، به تعداد کل اعضای کمیته حسابرسی اندازه‌گیری می‌شود. معیار دیگر، تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی است. در صورتی که اعضای کمیته حسابرسی دارای مدرک تخصصی در زمینه حسابداری، مالی و سایر رشته‌های مرتبط باشند، به آن عدد یک و در غیر این صورت به آن عدد صفر اختصاص داده می‌شود. متغیر وابسته این پژوهش نیز معیارهای کیفیت اطلاعات مالی شرکت‌ها است. این معیارها عبارتند از:

کیفیت ارقام تعهدی و کیفیت افشاء. در خصوص اندازه‌گیری متغیر کیفیت ارقام تعهدی، مشابه پژوهش مشایخی و محمدآبادی (۱۳۹۰)، نمازی و همکاران (۱۳۹۳) و نمازی و رضایی (۱۳۹۳) از مدل دیچاو و دیچو (۲۰۰۲م) استفاده شده است. مدل مورد استفاده توسط دیچاو و دیچو (۲۰۰۲م) برای اندازه‌گیری کیفیت ارقام تعهدی به شرح زیر می‌باشد:

$$TCA_{i,t} = \varphi_0 + \varphi_1 (CFO_{i,t-1}/Asset_{i,t}) + \varphi_2 (CFO_{i,t}/Aset_{i,t}) + \varphi_3 (CFO_{i,t+1}/Asset_{i,t}) + \varepsilon_{i,t} \quad (۳)$$

که در آن؛ **TCA**: عبارت است از کل ارقام تعهدی تقسیم شده بر میانگین کل دارایی‌ها. **CFO**: عبارت است از جریان نقدی خالص ناشی از فعالیت‌های عملیاتی. **Asset**: عبارت است از میانگین کل دارایی‌ها. ε : عبارت است از مقدار باقیمانده مدل. مقدار باقیمانده (ε) در مدل رگرسیون بالا نشان‌دهنده کیفیت ارقام تعهدی است. بنابراین، در این پژوهش از قدر مطلق مقدار باقیمانده رگرسیون بالا به عنوان معیار کیفیت ارقام تعهدی استفاده می‌شود. مقدار بالاتر باقیمانده، نشان‌دهنده کیفیت پایین‌تر ارقام تعهدی است. لازم به ذکر است که در مدل رگرسیون بالا، کل ارقام تعهدی از فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$TCA_{i,t} = (OP_{i,t} - CFO_{i,t})/Asset_{i,t} \quad (۴)$$

که در آن **OP** عبارت است از سود عملیاتی و مابقی متغیرها مانند مدل ۳ است. همچنین، در خصوص اندازه‌گیری کیفیت افشاء، مشابه پژوهش‌های نوروش و حسینی (۱۳۸۸)، ستایش و همکاران (۱۳۹۰)، یعقوب‌نژاد و ذبیحی (۱۳۹۰) و نمازی و همکاران (۱۳۹۳) از امتیازهای تعلق گرفته به هر شرکت که توسط سازمان بورس و اوراق بهادار تهران و از طریق اطلاعیه رتبه‌بندی شرکت‌ها از نظر کیفیت افشاء و اطلاع‌رسانی مناسب منتشر می‌شود، استفاده شده است. همچنین، در این پژوهش متغیر ساختار هیأت مدیره به عنوان متغیر تعدیل‌کننده در نظر گرفته شده است. از معیارهای استقلال هیأت مدیره، اندازه هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره برای اندازه‌گیری ساختار هیأت مدیره استفاده می‌شود. نحوه اندازه‌گیری هر یک از این معیارها به شرح زیر است:

استقلال هیأت مدیره: ترکیب هیأت مدیره یا استقلال هیأت مدیره، بیانگر نسبت اعضای غیرموظف به کل اعضای هیأت مدیره است. منظور از مدیران غیرموظف، اعضاء پاره وقت هیأت مدیره است که فاقد مسئولیت اجرایی در شرکت هستند.

اندازه هیأت مدیره: تعداد اعضای هیأت مدیره به عنوان معیار سنجش متغیر اندازه هیأت مدیره

در نظر گرفته شده است.

دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره: دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره به وضعیتی اطلاق می‌شود که مدیرعامل، شخصی غیر از رئیس هیأت مدیره باشد. این متغیر از طریق یک متغیر مجازی اندازه‌گیری می‌شود. در صورت یکسان بودن رئیس هیأت مدیره و مدیرعامل، این متغیر ارزش یک و در غیر این صورت، صفر را خواهد داشت.

در نهایت، به منظور کنترل سایر متغیرهایی که به نحوی در تجزیه و تحلیل مسأله پژوهش مؤثرند، متغیرهای کنترلی لازم با توجه به مرور متون تعیین شدند. متغیرهای کنترلی این پژوهش عبارتند از: **اندازه شرکت‌ها:** این متغیر از طریق لگاریتم طبیعی کل دارایی‌های شرکت در پایان سال اندازه‌گیری شده است.

بازده کل دارایی‌ها: بازده کل دارایی‌ها شاخص میزان سودآوری شرکت بوده و از طریق سود خالص تقسیم بر کل دارایی‌های آن در پایان سال اندازه‌گیری می‌شود. **اهرم مالی:** این متغیر از طریق تقسیم کل بدهی‌ها به کل دارایی‌های شرکت در پایان سال اندازه‌گیری شده است.

عمر شرکت: عمر شرکت از طریق تعداد سال‌های سپری شده از تاریخ تأسیس شرکت تا هر یک از سال‌های مورد مطالعه اندازه‌گیری می‌شود.

اندازه مؤسسه حسابرسی: برای اندازه‌گیری این متغیر از یک متغیر ساختگی استفاده شده است. به این نحو که اگر حسابرس شرکت سازمان حسابرسی باشد به آن عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر به این متغیر داده می‌شود.

۴. یافته‌های پژوهش

در خصوص دستیابی به هدف پژوهش، فرضیه‌های پژوهش طراحی و مورد آزمون قرار گرفت. نتایج آماری حاصل از آزمون این فرضیه‌ها در جدول‌های شماره ۱ تا ۵ ارائه شده است.

۴-۱. آمار توصیفی

به منظور تجزیه و تحلیل اولیه داده‌ها، آمار توصیفی متغیرهای پژوهش برای استفاده در رگرسیون خطی در جدول شماره ۱ ارائه شده است. جدول شماره ۱ نشان‌دهنده حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار است. آماره‌های مربوط به متغیر کیفیت افشاء نشان‌دهنده آن است که در

بورس اوراق بهادار تهران، شرکت‌ها تقریباً در حدود نیمی از نمره‌های کیفیت افشاء را بیشتر نتوانسته‌اند کسب کنند. اطلاعات مرتبط با کمیته حسابرسی حاکی از آن است که تقریباً بیش از نیمی از اعضای کمیته حسابرسی، مستقل هستند، اما کم‌تر از نیمی از آنان در حوزه مالی و حسابداری تخصص دارند. میانگین مرتبط با متغیر اندازه مؤسسه حسابرسی نشان می‌دهد که حدود ۳۷/۴ درصد از موارد حسابرس شرکت‌های مورد مطالعه، سازمان حسابرسی بوده است. آماره‌های مرتبط با متغیرهای عمر شرکت نشان‌دهنده آن است که به طور میانگین عمر شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران تقریباً برابر با ۳۵ سال است. میزان میانگین متغیر اهرم مالی نشان‌دهنده آن است که در شرکت‌های مورد مطالعه، به طور میانگین بیش از نیمی از دارایی‌های شرکت‌ها از محل بدهی تأمین شده است. همچنین، میزان آماره‌های مربوط به متغیر سودآوری نشان‌دهنده آن است که در بورس اوراق بهادار تهران، شرکت‌ها به طور میانگین از حدود ۱۵/۳ درصد کل دارایی‌های خود به طور سالانه سود کسب کرده‌اند.

جدول ۱- آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	آماره	نماد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
استقلال کمیته حسابرسی	ACI	۰	۱	۰/۵۹۳	۰/۴۹۱	
تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی	ACF	۰	۰/۵۰۰	۰/۴۵۱	۰/۱۱۲	
کیفیت اقلام تعهدی	AQ	۰/۰۰۱	۷/۲۰۸	۰/۱۴۱	۰/۳۶۶	
کیفیت افشاء	DQ	۲	۹۵	۵۳	۲۲/۰۵۴	
استقلال هیأت مدیره	BI	۰	۱	۰/۷۱۳	۰/۱۶۷	
اندازه هیأت مدیره	BOS	۳	۷	۵/۰۴۱	۰/۴۸۰	
دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره	Dual	۰	۱	۰/۵۶۵	۰/۴۹۶	
اندازه شرکت‌ها	Size	۷/۵۳۱	۱۷/۲۲۸	۱۱/۷۸۶	۱/۸۷۶	
بازده کل دارایی‌ها	ROA	-۰/۲۱۷	۰/۵۷۸	۰/۱۵۳	۰/۱۳۷	
اهرم مالی	Lev	۰/۱۴۶	۱/۹۴۱	۰/۶۵۴	۰/۲۲۲	
عمر شرکت	Age	۵	۵۹	۳۵/۱۵۵	۱۱/۸۸۹	
اندازه مؤسسه حسابرسی	Bsize	۰	۱	۰/۳۷۴	۰/۴۸۴	

۲-۴. ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

جدول شماره ۲ ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. تجزیه و تحلیل همبستگی بین متغیرهای مورد استفاده در پژوهش به منظور شناسایی هرگونه خودهمبستگی، بین

متغیرهای مستقل و کنترلی پژوهش می‌باشد. با توجه به ضرایب همبستگی پیرسون، مندرج در جدول شماره ۲، می‌توان دریافت که بیشترین میزان شدت همبستگی در بین متغیرهای توضیحی، که برابر با ۰/۳۲۴ است، متعلق به همبستگی بین اندازه شرکت و بازده کل دارایی‌ها است. کم‌ترین شدت همبستگی که برابر با ۰/۰۰۰۱ است، متعلق به همبستگی بین اندازه هیأت مدیره و کیفیت افشاء می‌باشد. احتمال وجود مشکل هم‌خطی براساس ماتریس همبستگی پیرسون، با توجه به ارقام مندرج در جدول شماره ۲ که حاکی از وجود ضریب همبستگی کم‌تر از ۰/۸ در بین متغیرهای توضیحی است، بسیار پایین می‌باشد.^۱

جدول ۲- خلاصه نتایج ضرایب همبستگی پیرسون

Bsize	Age	Lev	ROA	Size	Dual	BOS	BI	DQ	AQ	ACF	ACI	
۰/۲۱۱ (۰/۰۰۰)	-۰/۰۰۴ (۰/۹۳۶)	۰/۰۵۵ (۰/۲۵۵)	-۰/۱۶۱ (۰/۰۰۱)	-۰/۲۸۹ (۰/۰۰۰)	۰/۰۲۸ (۰/۵۶۷)	-۰/۰۳۶ (۰/۴۵۴)	۰/۱۲۰ (۰/۰۱۳)	۰/۱۳۷ (۰/۰۰۴)	-۰/۱۷۶ (۰/۰۰۰)	۰/۳۰۹ (۰/۰۰۰)	۱	ACI
۰/۲۱۸ (۰/۰۰۰)	۰/۰۶۳ (۰/۱۹۲)	۰/۰۰۷ (۰/۸۹۲)	-۰/۲۹۶ (۰/۰۰۰)	-۰/۴۵۰ (۰/۰۰۰)	-۰/۰۵۳ (۰/۲۷۵)	۰/۰۳۳ (۰/۵۰۱)	۰/۰۵۴ (۰/۲۶۵)	۰/۱۷۵ (۰/۰۰۰)	-۰/۲۳۱ (۰/۰۰۰)	۱		ACF
-۰/۱۳۲ (۰/۰۰۶)	-۰/۰۱۴ (۰/۷۸۰)	-۰/۰۰۲ (۰/۹۶۷)	۰/۲۰۷ (۰/۰۰۰)	۰/۲۳۴ (۰/۰۰۰)	۰/۰۵۸ (۰/۲۳۲)	-۰/۲۱۳ (۰/۰۰۰)	-۰/۰۶۸ (۰/۱۶۰)	-۰/۰۷۵ (۰/۱۲۰)	۱			AQ
-۰/۰۱۱ (۰/۸۱۴)	۰/۱۱۴ (۰/۰۱۸)	۰/۰۹۹ (۰/۰۴۰)	-۰/۰۴۳ (۰/۳۷۳)	۰/۰۲۴ (۰/۶۲۶)	-۰/۰۲۳ (۰/۶۳۴)	۰/۰۰۱ (۰/۹۹۳)	۰/۲۳۰ (۰/۰۰۰)	۱				DQ
۰/۰۴۷ (۰/۳۳۴)	۰/۰۶۹ (۰/۱۵۵)	-۰/۰۲۰ (۰/۶۷۷)	-۰/۰۵۶ (۰/۲۴۶)	-۰/۰۷۲ (۰/۱۳۵)	۰/۰۷۰ (۰/۱۴۵)	-۰/۰۱۹ (۰/۶۹۹)	۱					BI
۰/۰۰۳ (۰/۹۵۷)	۰/۰۲۳ (۰/۶۳۰)	۰/۰۵۱ (۰/۲۸۹)	-۰/۰۵۴ (۰/۲۶۷)	-۰/۰۴۷ (۰/۳۲۸)	۰/۰۱۸ (۰/۷۱۲)	۱						BOS
-۰/۰۱۹ (۰/۶۹۱)	-۰/۰۶۱ (۰/۲۰۸)	۰/۰۸۲ (۰/۰۹۰)	۰/۰۰۸ (۰/۸۷۳)	۰/۰۵۳ (۰/۲۶۹)	۱							Dual
-۰/۲۲۳ (۰/۰۰۰)	-۰/۰۱۰ (۰/۸۳۶)	-۰/۰۲۶ (۰/۵۸۸)	۰/۳۲۴ (۰/۰۰۰)	۱								Size
-۰/۲۲۲ (۰/۰۰۰)	-۰/۰۱۷ (۰/۷۳۱)	۰/۰۲۵ (۰/۶۰۱)	۱									ROA
۰/۰۰۷ (۰/۸۷۹)	-۰/۰۴۴ (۰/۳۶۵)	۱										Lev
۰/۰۴۰ (۰/۴۱۳)	۱											Age
۱												Bsize

۱. مطالعات پیشین، حد مجاز درصد همبستگی بین متغیرهای توضیحی را ۸۰ درصد پیشنهاد کرده‌اند که در صورت همبستگی بیشتر از ۸۰ درصد، احتمال وجود مشکل هم‌خطی وجود دارد (آپوریا، ۲۰۱۲م). در خصوص بررسی این موضوع به گجراتی (۲۰۰۳م) نیز رجوع شود.

۳-۴. آمار استنباطی

در این بخش نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش ارائه می‌گردد. در همین راستا، جدول شماره ۳ نتایج آزمون فرضیه‌های اول تا چهارم پژوهش را نشان می‌دهد. طبق اطلاعات این جدول، مقدار آماره دوربین و اتسون ارائه شده در سطح کلیه شرکت‌ها برای هر دو مدل، وجود خود همبستگی سریالی در اجزای اخلاقی رگرسیون را رد می‌کند. آماره F برای هر دو مدل حکایت از معناداری کلی هر سه مدل رگرسیونی دارد. نتایج آزمون چاو نشان می‌دهد که برای آزمون فرضیه‌های اول تا چهارم باید از مدل داده‌های تلفیقی استفاده کرد.

جدول ۳- نتایج آزمون فرضیه‌های اول تا چهارم پژوهش

فرضیه‌های دوم و چهارم		فرضیه‌های اول و سوم		متغیرها
آماره t	ضرایب	آماره t	ضرایب	
-۰/۰۹۵۸	-۱/۰۸۱۴	۰/۱۹۴۱	۰/۰۳۶۰	مقدار ثابت
۲/۳۵۴*	۵/۳۳۶۱	-۱/۶۷۳۹**	-۰/۰۶۲۴	استقلال کمیته حسابرسی
۳/۷۳۶۷*	۴۰/۰۹۹۶	-۲/۰۱۹۴*	-۰/۳۵۶۸	تخصص مالی کمیته حسابرسی
۲/۷۳۹۹*	۱/۷۵۵۱	۲/۱۲۲۱*	۰/۰۲۲۴	اندازه شرکت‌ها
-۰/۴۴۹۸	-۳/۶۷۹۵	۲/۳۳۱۴*	۰/۳۱۳۹	بازده کل دارایی‌ها
۲/۱۶۳۴*	۱۰/۰۴۲۱	۰/۰۹۴۰	۰/۰۰۷۱	اهرم مالی
۲/۳۳۰۰*	۰/۲۰۲۸	-۰/۰۴۵۴	-۶/۵۱×۱۰ ^{-۵}	عمر شرکت
-۱/۱۹۲۵	-۲/۶۷۹۷	-۰/۸۰۴۴	-۰/۰۲۹۷	اندازه مؤسسه حسابرسی
۰/۰۶۴۸	۰/۰۸۰۱	۰/۰۸۱۷	۰/۰۹۶۷	R ² adj و R ²
۲/۰۶۹۹		۱/۵۲۵۸		آماره دوربین و اتسون
۰/۰۰۰۰*	۵/۲۲۷۵	۰/۰۰۰۰	۶/۴۴۵۲	آماره F و سطح معناداری
۰/۱۶۸۲	۱/۷۹۰۴	۰/۸۶۳۰	۰/۱۴۷۳	آزمون چاو و سطح معناداری

* سطح معناداری ۹۵ درصد / ** سطح معناداری ۹۰ درصد

جدول شماره ۳ ضرایب مربوط به مدل رگرسیونی مورد استفاده و سطح معناداری مربوط برای آزمون فرضیه‌های اول تا چهارم را نیز نشان می‌دهد. طبق یافته‌های مندرج در این جدول، سطح معناداری مربوط به متغیرهای استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی کمیته حسابرسی، نشان‌دهنده آن است که بین استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی کمیته حسابرسی با کیفیت اقلام تعهدی، به ترتیب، در سطح اطمینان ۹۰ درصد و ۹۵ درصد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.^۱ همچنین، بین

۱. با توجه به اینکه معیار مورد استفاده جهت متغیر وابسته (کیفیت اقلام تعهدی)، شاخص معکوس است، کلیه ضرایب مثبت و منفی این جدول باید به طور معکوس تحلیل شود. این مورد در خصوص سایر جدوالی که متغیر کیفیت اقلام تعهدی، متغیر وابسته است، نیز صدق پیدا می‌کند.

این دو متغیر با کیفیت افشاء در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج مرتبط با متغیرهای کنترلی نیز نشان می‌دهد که بین اندازه شرکت‌ها و بازده کل دارایی‌ها با کیفیت اقلام تعهدی در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه منفی و معناداری وجود دارد. اما رابطه بین اهرم مالی، عمر شرکت‌ها و اندازه مؤسسه حسابرسی با کیفیت اقلام تعهدی، از لحاظ آماری معنادار نیست. افزون بر این، بین اهرم مالی، اندازه شرکت‌ها و عمر شرکت‌ها، با کیفیت افشاء در سطح اطمینان ۹۵ درصد، رابطه منفی و معناداری وجود دارد. اما رابطه بین بازده کل دارایی‌ها و اندازه مؤسسه حسابرسی با کیفیت افشاء، از لحاظ آماری معنادار نیست.

جدول شماره ۴ نتایج آزمون فرضیه‌های پنجم تا دهم پژوهش را نشان می‌دهد. طبق اطلاعات این جدول، مقدار آماره دوربین واتسون ارائه شده در سطح کلیه شرکت‌ها، وجود خود همبستگی سریالی در اجزای اخلاقی رگرسیون را رد می‌کند. آماره F حکایت از معناداری کلی مدل رگرسیونی دارد.

جدول ۴- نتایج آزمون فرضیه‌های پنجم تا دهم پژوهش

متغیرها	ضرایب	خطای استاندارد	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۱۴/۳۷۹	۰/۹۳۲	۱۵/۴۳۰	۰/۰۰۰
استقلال کمیته حسابرسی (۱)	-۱/۲۵۵	۰/۳۱۰	-۴/۰۴۸	۰/۰۰۰
تخصص مالی کمیته حسابرسی (۲)	-۲۸/۰۰۵	۱/۹۷۳	-۱۴/۱۹۲	۰/۰۰۰
استقلال هیأت مدیره (۳)	-۰/۱۶۸	۰/۳۵۹	-۰/۴۶۷	۰/۶۴۱
اندازه هیأت مدیره (۴)	-۲/۸۷۰	۰/۱۷۹	-۱۶/۰۳۸	۰/۰۰۰
دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره (۵)	۰/۲۱۸	۰/۱۱۴	۱/۹۱۵	۰/۰۵۶
(۱) * (۳)	۰/۲۱۶	۰/۱۶۹	۱/۲۷۳	۰/۲۰۴
(۱) * (۴)	۰/۲۱۲	۰/۰۵۶	۳/۸۱۶	۰/۰۰۰
(۱) * (۵)	-۰/۰۷۲	۰/۰۵۷	-۱/۲۵۷	۰/۲۰۹
(۲) * (۳)	۰/۰۵۳	۰/۸۲۲	۰/۰۶۵	۰/۹۴۸
(۲) * (۴)	۵/۵۷۰	۰/۳۸۱	۱۴/۶۳۲	۰/۰۰۰
(۲) * (۵)	-۰/۳۲۰	۰/۲۵۶	-۱/۲۵۳	۰/۲۱۱
اندازه شرکت‌ها	۰/۰۲۰	۰/۰۰۸	۲/۴۵۳	۰/۰۱۵
بازده کل دارایی‌ها	۰/۲۶۹	۰/۱۰۵	۲/۵۷۱	۰/۰۱۰
اهرم مالی	۰/۰۲۰	۰/۰۶۰	۰/۳۴۰	۰/۷۳۴
عمر شرکت	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۱۱۲	۰/۹۱۱
اندازه مؤسسه حسابرسی	-۰/۰۲۲	۰/۰۲۹	-۰/۷۶۹	۰/۴۴۲
R^2	R^2_{adj}	آماره دوربین واتسون	آماره F	سطح معناداری
۰/۴۶۷	۰/۴۴۶	۲/۰۲۲	۲۲/۶۰۳	۰/۰۰۰

جدول شماره ۴ ضرایب مربوط به مدل رگرسیونی مورد استفاده و سطح معناداری مربوط برای آزمون فرضیه‌های پنجم تا دهم را نیز نشان می‌دهد.

طبق یافته‌های مندرج در این جدول، سطح معناداری مربوط به متغیرهای استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی کمیته حسابرسی نشان‌دهنده آن است که بین استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی کمیته حسابرسی با کیفیت اقلام تعهدی، در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بین اندازه هیأت مدیره و کیفیت اقلام تعهدی در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. رابطه بین دوگانگی رئیس هیأت مدیره و مدیرعامل با کیفیت اقلام تعهدی، در سطح اطمینان ۹۰ درصد منفی و معنادار است. با این حال، بین استقلال هیأت مدیره و کیفیت اقلام تعهدی رابطه معناداری وجود ندارد. با توجه به معنادار بودن ضریب اثر تعاملی اندازه هیأت مدیره و ویژگی‌های کمیته حسابرسی (شامل استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی کمیته حسابرسی)، می‌توان اظهار داشت که اندازه هیأت مدیره بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی نقش تعدیل‌کنندگی ایفا می‌کند. اما براساس شواهد مندرج در جدول مبنی بر معنادار نبودن ضریب اثر تعاملی استقلال هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره با ویژگی‌های کمیته حسابرسی (شامل استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی کمیته حسابرسی)، می‌توان اظهار داشت که استقلال هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت اقلام تعهدی نقش تعدیل‌کنندگی ایفا نمی‌کنند. همچنین، نتایج مرتبط با متغیرهای کنترلی نیز نشان می‌دهد که بین اندازه شرکت‌ها و بازده کل دارایی‌ها با کیفیت اقلام تعهدی در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه منفی و معناداری وجود دارد. اما رابطه بین اهرم مالی، عمر شرکت‌ها و اندازه مؤسسه حسابرسی با کیفیت اقلام تعهدی از لحاظ آماری معنادار نیست.

جدول شماره ۵ نتایج آزمون فرضیه‌های یازدهم تا شانزدهم پژوهش را نشان می‌دهد. طبق اطلاعات این جدول، مقدار آماره دوربین واتسون ارائه شده در سطح کلیه شرکت‌ها، وجود خود همبستگی سریالی در اجزای اخلاص رگرسیون را رد می‌کند. آماره F حکایت از معناداری کلی مدل رگرسیونی دارد.

جدول ۵- نتایج آزمون فرضیه‌های یازدهم تا شانزدهم پژوهش

متغیرها	ضرایب	خطای استاندارد	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	-۷۳/۰۸۵	۷۱/۱۲۳	-۱/۰۲۸	۰/۳۰۵
استقلال کمیته حسابرسی (۱)	-۲۹/۹۴۶	۲۳/۶۵۵	-۱/۲۶۶	۰/۲۰۶
تخصیص مالی کمیته حسابرسی (۲)	۱۹۰/۲۹۸	۱۵۰/۶۰۶	۱/۲۶۴	۰/۲۰۷
استقلال هیأت مدیره (۳)	۱۰/۶۷۴	۲۷/۴۲۷	۰/۳۸۹	۰/۶۹۷
اندازه هیأت مدیره (۴)	۱۱/۳۷۶	۱۳/۶۵۸	۰/۸۳۳	۰/۴۰۵
دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره (۵)	۹/۹۷۹	۸/۷۰۷	۱/۱۴۶	۰/۲۵۲
(۱) * (۳)	۱۴/۷۵۲	۱۲/۹۳۷	۱/۱۴۰	۰/۲۵۵
(۱) * (۴)	۵/۳۱۱	۴/۲۴۴	۱/۲۵۱	۰/۲۱۲
(۱) * (۵)	-۵/۱۴۵	۴/۳۴۶	-۱/۱۸۴	۰/۲۳۷
(۲) * (۳)	۲۲/۶۳۲	۶۲/۷۷۰	۰/۳۶۱	۰/۷۱۹
(۲) * (۴)	-۳۰/۷۲۲	۲۹/۰۵۱	-۱/۰۵۸	۰/۲۹۱
(۲) * (۵)	-۱۹/۷۹۴	۱۹/۵۲۳	-۱/۰۱۴	۰/۳۱۱
اندازه شرکت‌ها	۱/۹۰۲	۰/۶۳۴	۳/۰۰۱	۰/۰۰۳
بازده کل دارایی‌ها	-۴/۳۰۵	۷/۹۸۰	-۰/۵۳۹	۰/۵۹۰
اهرم مالی	۱۱/۶۲۹	۴/۵۶۹	۲/۵۴۵	۰/۰۱۱
عمر شرکت	۰/۱۷۵	۰/۰۸۵	۲/۰۴۳	۰/۰۴۲
اندازه مؤسسه حسابرسی	-۲/۷۱۳	۲/۱۹۲	-۱/۲۳۸	۰/۲۱۷
R^2	R^2_{adj}	آماره دوربین واتسون	آماره F	سطح معناداری
۰/۱۴۳	۰/۱۰۹	۱/۷۳۱	۴/۲۸۹	۰/۰۰۰

جدول شماره ۵ ضرایب مربوط به مدل رگرسیونی مورد استفاده و سطح معناداری مربوط برای آزمون فرضیه‌های یازدهم تا شانزدهم را نیز نشان می‌دهد. طبق داده‌های مندرج در این جدول، سطح معناداری مربوط به متغیرهای استقلال کمیته حسابرسی و تخصیص مالی کمیته حسابرسی نشان‌دهنده آن است که بین استقلال کمیته حسابرسی و تخصیص مالی کمیته حسابرسی، با کیفیت افشاء رابطه معناداری وجود ندارد. ارتباط بین استقلال هیأت مدیره، اندازه هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره با کیفیت افشاء، از لحاظ آماری معنادار نیست. با توجه به معنادار نبودن ضریب اثر تعاملی ساختار هیأت مدیره (شامل استقلال هیأت مدیره، اندازه هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره) و ویژگی‌های کمیته حسابرسی (شامل استقلال کمیته حسابرسی و تخصیص مالی کمیته حسابرسی)، می‌توان اظهار داشت که ساختار هیأت مدیره بر

رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت افشاء نقش تعدیل‌کنندگی ایفا نمی‌کند. همچنین، نتایج مرتبط با متغیرهای کنترلی نیز نشان می‌دهد که بین اندازه شرکت‌ها، اهرم مالی و عمر شرکت‌ها با کیفیت افشاء در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. اما رابطه بین بازده کل دارایی‌ها و اندازه مؤسسه حسابرسی با کیفیت افشاء از لحاظ آماری معنادار نیست.

۵. نتیجه‌گیری

نتایج آزمون فرضیه‌های اول و سوم پژوهش نشان داد که بین استقلال کمیته حسابرسی و معیارهای کیفیت اطلاعات مالی (شامل کیفیت اقلام تعهدی و کیفیت افشاء) شرکت‌های فعال در بورس اوراق بهادار تهران رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. به این معنا که با افزایش حضور افراد مستقل در کمیته حسابرسی شرکت، کیفیت اطلاعات مالی شرکت نیز بهبود پیدا خواهد کرد. بنابراین، نمی‌توان فرضیه‌های اول و سوم پژوهش را با سطح اطمینان قابل قبولی رد کرد. در توجیه این نتیجه می‌توان اظهار داشت که وظیفه اصلی کمیته حسابرسی، نظارت بر مهم‌ترین خروجی‌های سیستم حسابداری (گزارش‌های مالی) است، که هدف عمده آن فراهم آوردن اطلاعات لازم برای ارزیابی عملکرد و توانایی بنگاه اقتصادی است. حال در صورتی که کمیته حسابرسی از استقلال کافی برخوردار باشد، در ایفای وظیفه نظارتی خود دچار کاستی نمی‌شود و بهتر می‌تواند بر مدیرانی که به آنان وابستگی خاصی ندارد، نظارت کند. لذا، با افزایش استقلال کمیته حسابرسی، اقلام تعهدی شرکت‌ها واهی نبوده و به جریان‌های نقدی بیشتر نزدیک خواهد بود. در یک چنین وضعیتی فرآیندهای گزارشگری کارتر بوده و لذا، اطلاعات به موقع‌تر و قابل اتکاءتری افشاء می‌گردد. در نتیجه، این عوامل باعث بهبود کیفیت اقلام تعهدی و کیفیت افشای شرکت می‌شود. چنین یافته‌ای نیز مطابق با ادبیات پژوهش پیش‌بینی می‌شد.

بررسی‌های مرتبط با فرضیه‌های دوم و چهارم پژوهش گواه بر این موضوع است که تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی، کیفیت اطلاعات منتشر شده توسط شرکت‌ها را بهبود می‌بخشد. بنابراین، نمی‌توان فرضیه‌های دوم و چهارم پژوهش را با سطح اطمینان قابل قبولی رد کرد. می‌توان بیان کرد که اعضای کمیته حسابرسی که دارای تخصص حسابداری، مالی و یا سایر رشته‌های مرتبط هستند، بهتر امور اجرایی و عملیاتی مربوط به حسابداری و گزارشگری مالی شرکت را درک می‌کنند و مدیران شرکت نمی‌توانند فرآیندهای گزارشگری را از آنان مخفی کنند. در مواقعی که مدیران و کارکنان بخش حسابداری شرکت نیاز به کمک داشته باشند، این افراد از تخصص لازم

برای کمک به آنان (البته در صورت ضرورت) را دارند و باعث تهیه گزارش‌های به موقع‌تری می‌شوند. این موضوع می‌تواند منجر به بهبود کیفیت اطلاعات مالی شرکت گردد.

در خصوص مقایسه نتایج آزمون این فرضیه‌ها با سایر پژوهش‌های خارجی انجام شده گفتنی است که نتایج آزمون این فرضیه با شواهد موجود در پژوهش‌های دیفاند و جیان باوو (۱۹۹۱)، کامارودین و همکاران (۲۰۱۲م) همخوانی کامل دارد. همچنین، این پژوهش با نتایج پژوهش نلسون و دووی (۲۰۱۳م) همسو است که نشان دادند تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی باعث بهبود کیفیت سود شرکت‌ها می‌شود؛ توجه آنان در خصوص این یافته اینگونه بود که حضور کارشناسان حسابداری و غیر حسابداری عاملی مهم و قابل توجه در کاهش میزان مدیریت سود است و لذا، کیفیت سود شرکت را دستخوش خود قرار می‌دهد. اما با یافته‌های تحقیق راینزباری و همکاران (۲۰۰۹م) همخوانی ندارد. راینزباری و همکاران در پژوهش خود که مربوط به شرکت‌های فعال در کشور زلاندنو بود، به این یافته دست یافتند که بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت گزارشگری مالی شرکت رابطه معناداری وجود ندارد.

نتایج آزمون فرضیه‌های پنجم تا دهم پژوهش نشان داد که از بین ویژگی‌های هیأت مدیره (شامل استقلال هیأت مدیره، اندازه هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره) تنها ویژگی اندازه هیأت مدیره رابطه بین استقلال و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی با کیفیت ارقام تعهدی را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. به بیان دقیق‌تر اندازه هیأت مدیره شدت رابطه بین استقلال و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی با کیفیت ارقام تعهدی شرکت را افزایش داده است. بنابراین، فرضیه‌های ششم و نهم پژوهش را نمی‌توان با سطح اطمینان قابل قبولی رد کرد، اما فرضیه‌های پنجم، هفتم، هشتم و دهم پژوهش با سطح اطمینان بالایی رد می‌شوند. این یافته حاکی از آن است که ویژگی‌های هیأت مدیره (شامل استقلال هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره) در ایران تنها در حد یک نام باقی مانده‌اند و کارکرد آنان در سطح بهینه‌ای نیست؛ چرا که اگر کارکرد آنان در سطح کارایی قرار داشت، می‌بایستی قدرت ارتباط بین استقلال و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی با کیفیت ارقام تعهدی شرکت را افزایش دهند. در خصوص مقایسه نتایج آزمون این فرضیه‌ها با سایر پژوهش‌های خارجی انجام شده باید گفت که نتایج آزمون این فرضیه با شواهد موجود در پژوهش کامارودین و همکاران (۲۰۱۲م) تقریباً همخوانی ندارد.

تحلیل فرضیه‌های یازدهم تا شانزدهم پژوهش نشان داد که ویژگی‌های هیأت مدیره (شامل استقلال هیأت مدیره، اندازه هیأت مدیره و دوگانگی مدیرعامل و رئیس هیأت مدیره) بر رابطه بین استقلال و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی با کیفیت افشای شرکت‌ها تأثیری ندارد. این موضوع حاکی از این مطلب است که هیأت مدیره شرکت‌ها در خصوص نوع اطلاعاتی که برای افشاء مدنظر سازمان بورس اوراق بهادار است، توجه چندانی ندارد؛ چرا که احتمالاً از دیدگاه آنان مدیران شرکت‌ها ملزم به تأمین نیازهای سازمان بورس هستند و این موضوع پیگیری‌های آنان را کاهش می‌دهد.

۶. پیشنهادات

با توجه به شواهد بدست آمده از آزمون فرضیه‌های پژوهش، پیشنهادهای کاربردی زیر مطرح می‌شود:

۱) با توجه به وجود رابطه مثبت بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی (شامل استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی) با کیفیت اطلاعات مالی (شامل کیفیت اقلام تعهدی و کیفیت افشاء)، به هیأت مدیره شرکت‌ها پیشنهاد می‌شود که در خصوص انتخاب اعضای کمیته حسابرسی، افرادی را به عنوان عضو این کمیته انتخاب کنند که نسبت به مدیران اجرایی شرکت از استقلال کافی برخوردار بوده و در حوزه حسابداری و مالی دارای تخصص باشند.

۲) با توجه به وجود رابطه مثبت بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی (شامل استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی) با کیفیت اطلاعات مالی (شامل کیفیت اقلام تعهدی و کیفیت افشاء)، به سازمان بورس و اوراق بهادار تهران پیشنهاد می‌شود که شرکت‌ها را ملزم به بکارگیری افرادی در کمیته حسابرسی کند که از استقلال کافی نسبت به مدیران اجرایی برخوردار بوده و دارای تخصص در زمینه‌های حسابداری و مالی باشند.

۳) با توجه به عدم تأثیرگذاری ویژگی‌های هیأت مدیره بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی (شامل استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی) و کیفیت افشاء، به اعضای هیأت مدیره شرکت‌ها پیشنهاد می‌شود که در خصوص ارائه اطلاعات مورد نیاز سازمان بورس، علاوه بر اینکه کمیته حسابرسی نظارت می‌کند، خود نیز نظارت بیشتری داشته باشد.

۴) با توجه به تأثیرگذاری اندازه هیأت مدیره بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی (شامل استقلال کمیته حسابرسی و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی) و کیفیت اقلام تعهدی، به

شرکت‌ها پیشنهاد می‌شود که در خصوص تعیین اندازه هیأت مدیره، تعداد بزرگ‌تری را بکار گیرند. (۵) با توجه به نقش ویژگی‌های کمیته حسابرسی در تعیین کیفیت اطلاعات مالی، به سرمایه‌گذاران (شامل سهامداران و اعتباردهندگان و...) و حساب‌رسان پیشنهاد می‌شود که ویژگی‌های استقلال و تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی را به عنوان عواملی که اطلاعات شرکت‌ها را دستخوش خود قرار می‌دهند، در نظر بگیرند.

همچنین، جهت انجام مطالعات بیشتر، عناوین زیر به محققان آتی پیشنهاد می‌گردد:

(۱) پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران در آینده به بررسی رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت اطلاعات مالی شرکت‌ها با در نظر گرفتن نقش قابلیت‌های مدیران آنها پردازند.

(۲) به پژوهشگران آینده پیشنهاد می‌شود که برای اندازه‌گیری ویژگی‌های کمیته حسابرسی در خصوص بررسی رابطه بین کمیته حسابرسی و کیفیت اطلاعات مالی شرکت‌ها با در نظر گرفتن نقش ساختار هیأت مدیره از سایر ویژگی‌های کمیته حسابرسی، همچون تعداد جلسات کمیته حسابرسی و... استفاده کنند.

(۳) با توجه به اهمیت ریسک سقوط قیمت سهام، به پژوهشگران آینده پیشنهاد می‌شود که در پژوهشی به بررسی نقش کمیته حسابرسی در تعیین ریسک سقوط قیمت سهام شرکت‌ها به صورت مقایسه‌ای قبل و بعد از الزامی شدن کمیته حسابرسی در بورس اوراق بهادار تهران پردازند.

منابع

- اعتمادی، حسین؛ امیرخانی، کوروش، رضایی، محبت (۱۳۹۰). محتوای ارزشی افشای اجباری: شواهدی از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *بورس اوراق بهادار*، ۱۳ (۴)، ص ۲۳۵-۲۵۲.
- بولو، قاسم؛ مرفوع، محمد؛ قهرمانی، آرین (۱۳۹۹). تاثیر کیفیت اطلاعات حسابداری بر هزینه حقوق صاحبان سهام شرکت‌ها با توجه به نقش عدم تقارن اطلاعاتی و قابلیت مقایسه صورت‌های مالی. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۱۷ (۶۸)، ص ۳۳-۶۵.
- تجویدی، الناز (۱۳۸۷). شفافیت و کارایی بازار سرمایه. *حسابدار*، ۲۳ (۱۹۶)، ص ۴۳-۳۴.
- حجازی، رضوان؛ رحمانی، علی؛ مظفری، زهرا (۱۳۸۹). بررسی اثر مقررات افشاء اطلاعات بر کیفیت اطلاعات منتشره در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *بورس اوراق بهادار*، ۱۰، ص ۳۶-۲۳.
- حساس‌یگانه، یحیی؛ خیرالهی، مرشد (۱۳۸۷). حاکمیت شرکتی و شفافیت. *حسابدار*، ۲۰۳، ص ۷۴-۷۹.
- حساس‌یگانه، یحیی؛ نادق‌فمی، ولی (۱۳۸۵). نقش شفافیت در اثربخشی حاکمیت شرکتی. *حسابدار*، ۱۷۹، ص ۳۲-۳۷.
- ستایش، محمدحسین؛ کاظم‌نژاد، مصطفی؛ ذوالفقاری، مهدی (۱۳۹۰). بررسی تأثیر کیفیت افشاء بر نقدشوندگی و هزینه سرمایه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۳، ص ۵۵-۷۴.
- شعری، صابر؛ مرفوع، محمد (۱۳۸۶). رابطه درصد اعضای غیرموظف در ترکیب هیأت مدیره و سرمایه‌گذاران نهادی با پیش‌بینی سود شرکت‌ها. *مطالعات حسابداری*، ۱۷، ص ۶۳-۱۰۴.
- مشایخی، بیتا؛ محمدآبادی، مهدی (۱۳۹۰). رابطه مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی با کیفیت سود. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۳ (۲)، ص ۱۷-۳۲.
- موسوی شیری، سید محمود؛ حسین‌زاده، عبدالله؛ حاجیها، زهره؛ نیکومرام، هاشم (۱۴۰۰). ارتباط بین معیارهای کیفیت اطلاعات حسابداری در واکنش به مولفه‌های انگیزشی مدیران. *مدیریت توسعه و تحول*، ۴۵، ص ۲۷-۳۷.
- نمازی، محمد (۱۳۸۴). بررسی کاربردهای تئوری نمایندگی در حسابداری مدیریت، *علوم اجتماعی و انسانی*، ۴۳، ص ۱۴۷-۱۶۴.
- نمازی، محمد؛ رضایی، غلامرضا (۱۳۹۳). بررسی اثرات کیفیت اقلام تعهدی و مربوط بودن اطلاعات مالی بر هزینه‌های نمایندگی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۱۱ (۴۴)، ص ۳۷-۶۹.
- نمازی، محمد؛ رضایی، غلامرضا؛ ممتازیان، علیرضا (۱۳۹۳). رقابت در بازار محصول و کیفیت اطلاعات حسابداری. *پیشرفت‌های حسابداری*، ۶ (۲)، ص ۱۳۱-۱۶۶.
- نمازی، محمد (۱۳۸۲). نقش پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی. *جغرافیا و توسعه*، ۱، ص ۶۳-۸۷.
- نوروش، ایرج؛ حسینی، سید علی (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین کیفیت افشاء (قابلیت اتکاء و به موقع بودن) و مدیریت سود. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۱۶ (۵۵)، ص ۱۱۷-۱۳۴.
- یعقوب‌نژاد، احمد؛ ذبیحی، علی (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین کیفیت افشاء و نقدشوندگی سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *دانش مالی تحلیل اوراق بهادار*، ۱۰، ص ۲۱۷-۲۳۵.
- Dechow, P.M. & Dichev, I. (2002). The Quality of Accruals and Earnings: the Role of Accrual Estimation Errors. *The Accounting Review*, 77, P.35-59.
- DeFond, M. & Jiambalvo, J. (1991). Incidence and Circumstances of Accounting Errors. *The*

- Accounting Review*, 66(3), P.643-655. **DOI:** 10.2307/247814
- Erkens, D.H., Hung, M. & Matos, P. (2012). Corporate governance in the recent financial crisis: Evidence from financial institutions worldwide. *Journal of Corporate Finance*, 18, P.389-411.
- Fama, E.F. & Jensen, M.C. (1983). Separation of ownership and control. *Journal of Law and Economics*, 26, P.301- 325.
- Feleaga, N., Feleaga, L., Dragomir, V. & Bigioi, A. (2011). Corporate governance in emerging economies: The case of Romania. *Theoretical and Applied Economics*, 8(9), P.5-16.
- Foster, G. (1986). **Financial Statement Analysis**. New Jersey: Prentice-Hall. Inc.
- Kamarudian, K.A., Ismail, W.A.W. & Samsuddian, M.E. (2012). The influence of CEO duality on the relationship between audit committee independence and earnings quality. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 65, P.919-924.
- Karamanou, I. & Vafeas, N. (2005). The Association between Corporate Boards, Audit Committees, and Management Earning Forecasts: An Empirical Analysis. *Journal of Accounting Research*, 43(3), P.453-486.
- Mulili, B.M. & Wong, P. (2011). Corporate governance practices in developing countries: The case for Kenya. *International Journal of Business Administration*, 2(1), P.14-27.
- Nelson, S.P. & Devi, S. (2013). Audit Committee Experts and Earnings Quality. *Journal of Corporate Governance*, 13(4), P.335-351. **DOI:** 10.1108/CG-02-2011-0009
- Rainsbury, E.A., Bradbury, M. & Cahan, S.F. (2009). The Impact of Audit Committee Quality on Financial Reporting Quality and Audit Fees. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 5, P.20-33. **DOI:** 10.1016/j.jcae.2009.03.002
- Shanikat, M. & Abbadi, S.S. (2011). Assessment of corporate governance in Jordan: An empirical study. *Australasian Accounting Business and Finance Journal*, 5 (3), P.93-106.

روش استناد به این مقاله

خواجهوی، شکراله؛ رضایی، غلامرضا؛ باقری، مجتبی (۱۴۰۰). بررسی نقش ساختار هیأت مدیره بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابداری و کیفیت اطلاعات مالی. *مطالعات اخلاق و رفتار در حسابداری و حسابداری*، ۱(۱)، ص ۳۵-۵۶.